

## INLEIDING

De eerste arbeiderswoonwijken treft men aan in Engeland. De ideeën die er toen (eind 19de eeuw) leefden, waren geïnspireerd door het werk van Ebenezer Howard en het Engelse *Garden City Movement*. Deze pleitte voor de bouw van tuinsteden die de voordelen van de industriestad koppelden aan de charmes van het buitenleven.

Onder impuls van Howard werden inderdaad enkele tuinsteden gebouwd, die nieuwe ontwikkelingen in de stadsplanning inluidden.

Hij benaderde een manier om kapitaal en arbeid harmonieus met elkaar te verbinden. In het geschematiseerde stedenbouwkundige voorstel van Howard ontdekken we een poging om fabriekswijken, woonwijken, openbaar groen en agrarische gebieden op een verantwoorde en sociale manier ten opzichte van elkaar te plaatsen.

Met deze benadering gaat hij verder dan vele fabrikanten, die meer eigenbelang vooropstelden dan het verenigen van Howards idealen. Dit deden ze dan, al dan niet onder het voorwendsel hun arbeiders te steunen en te stimuleren. Hun verwezenlijking kwam dus in sommige gevallen enkel neer op een chantagemiddel, waarmee ze de arbeider "in handen" hadden.

Met leuzen zoals "Met elkaar en voor elkaar" werd het streven naar klasseverzoening door de fabrikant nog eens onderstreept.

Natuurlijk komt ook hier weer voor dat dat streven naar dat evenwicht vaak een vermomming wordt van een groot stuk eigenbelang.

Het onrechtstreekse grote doel van de fabrikant met het bouwen van die wijken blijft het veroveren van een sterkere economische positie.



De Gevaertdreef voor de eerste wereldoorlog

(Verzameling Vermast)

Een dergelijke woning was in de eerste plaats een attractie om in het fabriek te komen werken. De aantrekkelijkheid kon nog groter worden gemaakt door gunstprijzen, een buitenkans voor velen...

Ten tweede zouden confortabele woningen een zekere "klasse" van mensen aantrekken (geschoolde arbeiders, vaklui) die toch voldoende geld konden voorzien (het "gespuis" had men liever niet).

Ten derde, eens de aantrekking haar doel bereikt had, konden zekere "bepalingen" de mensen binden aan het fabriek (bv. een zeker aantal gezinsleden moest werken bij het fabriek of het huurhuis kon niet worden toegekend).

Ten vierde werd fabriekswoningbouw aangewend voor de goede gang van zaken. Dit kan verduidelijkt worden aan de hand van twee termen: *citadel-woningen en stand-by-woningen*.

Bij citadel-woningen vormen de arbeiderswoningen rond het fabriek een soort beveiliging.

In het geval van citadel-woning kent men niet meer dan de weg van en naar het fabriek, de arbeider zal zijn situatie niet zo gemakkelijk gaan doorgronden als er bijna geen contact is met de buitenwereld, en veiligheidshalve gaat hij werken om zijn gekregen comfort te behouden.

Bij stand-by-woningen is een voortdurende aanwezigheid van de arbeiders op het werk van belang (ploegwerk, plotse groepsarbeid).

Gedurende de evolutie van de fabrieksbouw is steeds geopteerd geweest voor geconcentreerde woningbouw. Dat een dergelijke concentratie onderling onlusten tot gevolg zou hebben werd verworpen door hogervernoemde argumenten. Van versnippering in de fabrieksbouw is geen vermeldenswaardig gebruik gemaakt. De fabrikant vond meer voldoening in een eigen overzichtelijke wijk.

### De Gevaert-dynastie te Oudenaarde

Omèr Gevaert, geboren op 14 oktober 1850 te Bevere, een "voorgeborghte" van het Zuidvlaamse stadje Oudenaarde, was één van de weinigen in die stad die met een familiebedrijf van start ging.

Als zoon van een koopman in lijnwaden, Josephus Gevaert, raakte hij in contact met de textiel. Bij zijn vader kon hij de eerste technieken van het weven en textielverven waarnemen.

Hij groeide op in een milieu van hardwerkende arbeiders. Tot 1890 is het spoor van Omèr moeilijk te volgen. Na de lagere school ging hij waarschijnlijk verder scholing volgen bij een textiel-fabrikant te Ronse. Op 18-jarige leeftijd richtte hij zelf een klein bedrijf op te Ronse. Met medewerking van thuiswevers ging hij weefsels produceren.

Na enkele jaren kon Omèr Gevaert zich enkele gebouwen aanschaffen (1870). Op dat ogenblik ging hij samenwerken met zijn broer Prosper Gevaert. Ze gingen zich vestigen in een klein pand aan de Meerspoort te Oudenaarde.

De personenvennootschap, *Gevaert-Frères*, zou blijven bestaan tot 1909. Dit gebouw voldeed al gauw niet meer aan de behoeften van een groeiend bedrijf en men begon plannen te maken voor de bouw van een nieuwe fabriek.

*En 1880, les frères Gevaert achetèrent un grand terrain, au quartier Léopold, l'actuelle place Tacambaro à Oudenaarde qui, à cette époque, ne comptait guère d'autres usines que quelques petites brasseries.*

En op 9 december 1888 kon de krant *De Scheldegalm* melden: *Binnen weinige dagen zal alhier de nieuw gebouwde fabriek der heren Prosper en Omer Gevaert, fabrikanten in onze stad, in volle werkzaamheid zijn. Het werkhuis bevat 100 getouwen, alle van het laatste Engelse systeem.*

In 1890 kwam Omèr Gevaert en zijn groot gezin zich vestigen bij het fabriek op het Tacambaroplein. Op 40-jarige leeftijd stond Omèr dus aan het hoofd van een relatief groot bedrijf. Hij had het zelf zien groeien en besefte dat het ambachtelijk karakter aan de oorsprong lag. Evenwel zag hij duidelijk in dat daar moest worden van afgestapt om een verdere groei mogelijk te maken.

Omèr Gevaert had een veelzijdige belangstelling. Grotendeels autodidact, toonde hij grote interesse voor wetenschap, economie en geografie. Hij was ook een amateur-chemicus en ontwikkelde op die manier allerlei nieuwe ver-

procédés (zo bv. het typisch Gevaertszwart, ook werkte hij als eerste met het synthetisch indigo).

Zijn ruime kijk uitte zich ook op andere gebieden. Hij was één van de weinigen die Leopold II's Kongo-initiatief steunde. Hij werd op dat vlak wel eens van grootheidswaanzin beschuldigd. Zijn mening was dat ook een klein land een taak heeft als beschaver. De enorme mogelijkheden van een kolonie verloor hij niet uit het oog.

Zijn veelzijdigheid uitte zich ook en vooral op sociaal gebied. Ook Omèr Gevaert werd met de sociale problematiek op het eind van de 19de eeuw geconfronteerd.

Als industrieel *ayant chaque jour l'occasion d'entendre les plaintes de la classe ouvrière*, kreeg hij er dagelijks mee te maken.

Met dezelfde moed en wilskracht waarmee hij zijn bedrijf opbouwde, zou hij hieraan proberen te verhelpen.

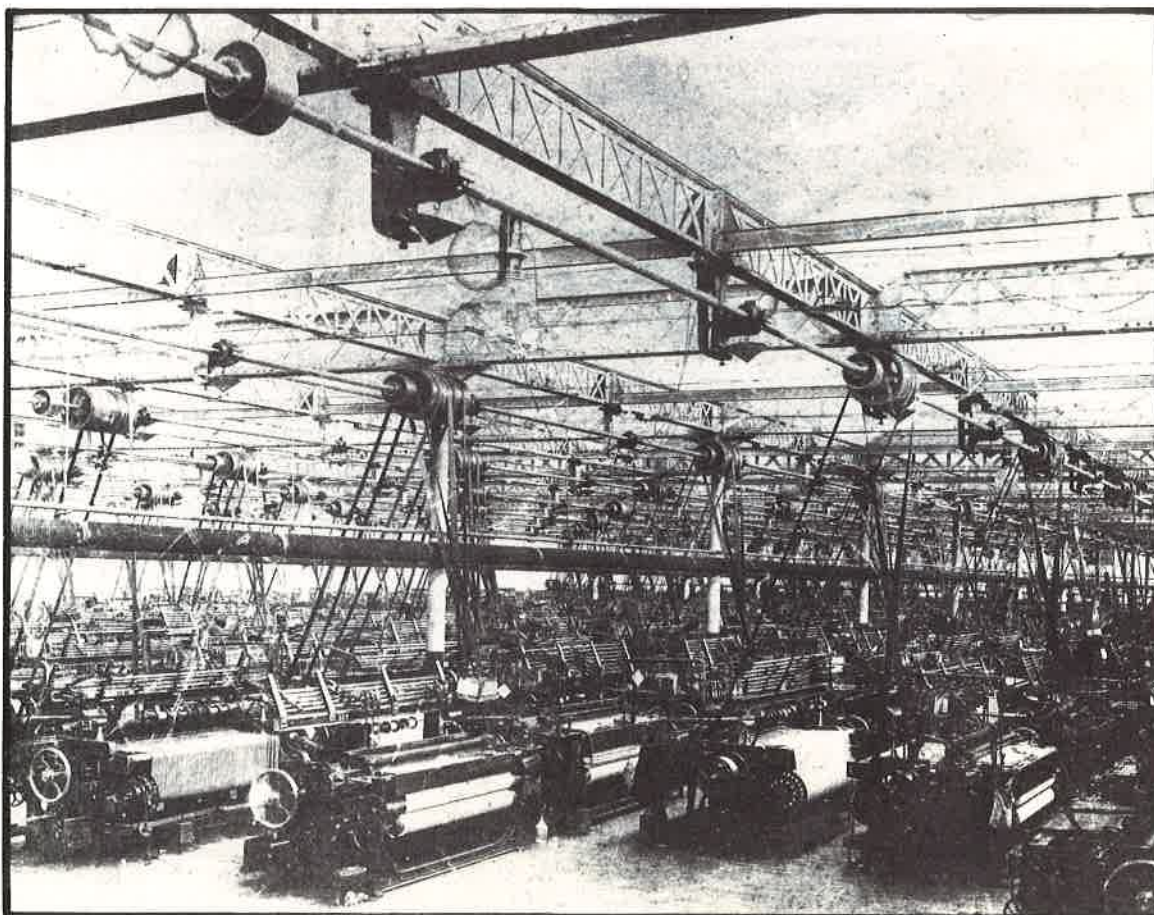
Hij had een grote bewondering voor Paus Leo XIII en ook voor de Franse industrieel Harmel.

*L'Usine, volgens Harmel, est une famille; les devoirs du patron sont les mêmes que ceux du père de famille qui connaît tous ses enfants.*

Onder impuls van Harmel kwam het christelijk syndikalisme in Noord Frankrijk op. Maar de meeste fabrikanten gingen niet half zo ver als de bedoelingen die Harmel zelf had. Voor hen was het vooral de christelijke plicht van liefdadigheid, en niet die van de rechtvaardigheid, die de basis was voor de verbetering van het lot van de arbeiders.

Omèr Gevaert zou hier wel Harmels idee vooropzetten en daarin heel ver gaan.

In de Gemeenteraadszitting van 30 december 1893 las burgemeester Paul Raepsaet een brief van de beide gebroeders Gevaert voor. Hun voorstel: het oprichten van een arbeiderswijk op de Eyndries (nu Eindries).



Binnenzicht weverij, ca. 1900 (foto M.I.A.T.- archief)

Het nu nog afgezonderde deel (de Eyn-dries) zou aan waarde toenemen door de verbinding met de stad. Een dergelijk initiatief zou zeker de directere omgang tussen arbeider en werkgever bevorderen.

De bewoners van Oudenaarde konden de grondplannen van den nieuwen wijk, het Gevaertskwartier, gaan bekijken op een tentoonstelling door de Katholieken Werkmanskring.

Tijdens de kermis van september 1897 werd de nieuwe wijk plechtig geopend door Dhr. de Bruyne, minister van openbare werken.

### Sociale sfeer

In "den Boulevard", zoals men toen de Gevaertswijk noemde, manifesteerde zich een sociale sfeer die er nu niet meer heerst.

Iedereen kende iedereen; dezelfde werkgever was daar natuurlijk de grote oorzaak van. Maar Omèr Gevaert was meer dan een werkgever. Dit had duidelijk zijn sociale gevolgen. Ondertussen zetelde hij ook in de gemeenteraad. Op zijn aandringen werden allerlei veranderingen en gezondheidswerken uitgevoerd.

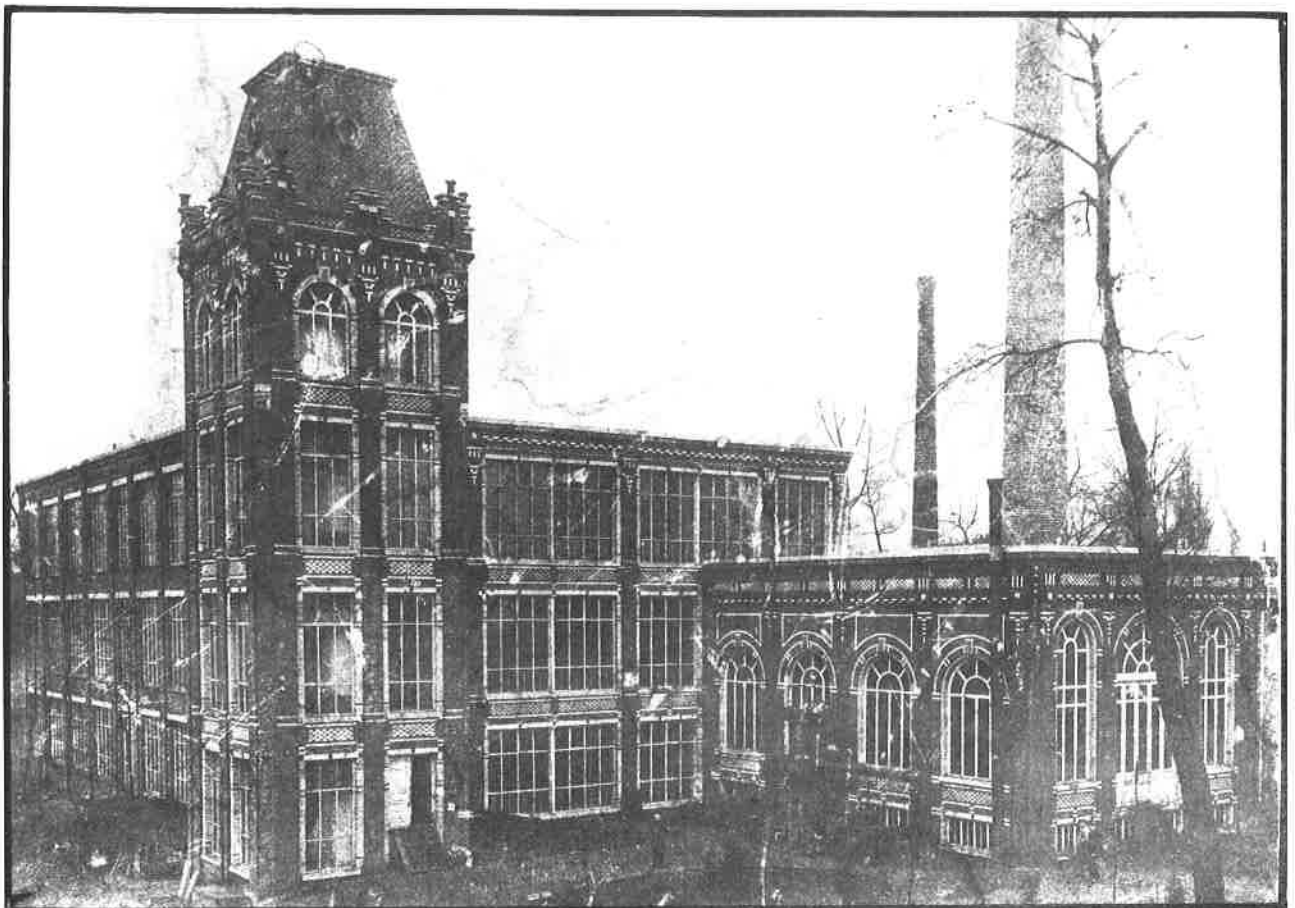
Zo was hij bekommerd over het ouderlingentehuis en het hospitaal.

Hij liet een zwembad bouwen (*Klein Blankenberghe, 1903*) en stond in voor talrijke lidmaatschappen ter bevordering van het gebeurteven (vb. verbond der pensioengilden, gildebreders).

Het bedrijf en de Gevaertswijk vormden één grote familie. Omèr Gevaert was betrokken bij alle aspecten van het leven van zijn arbeiders.

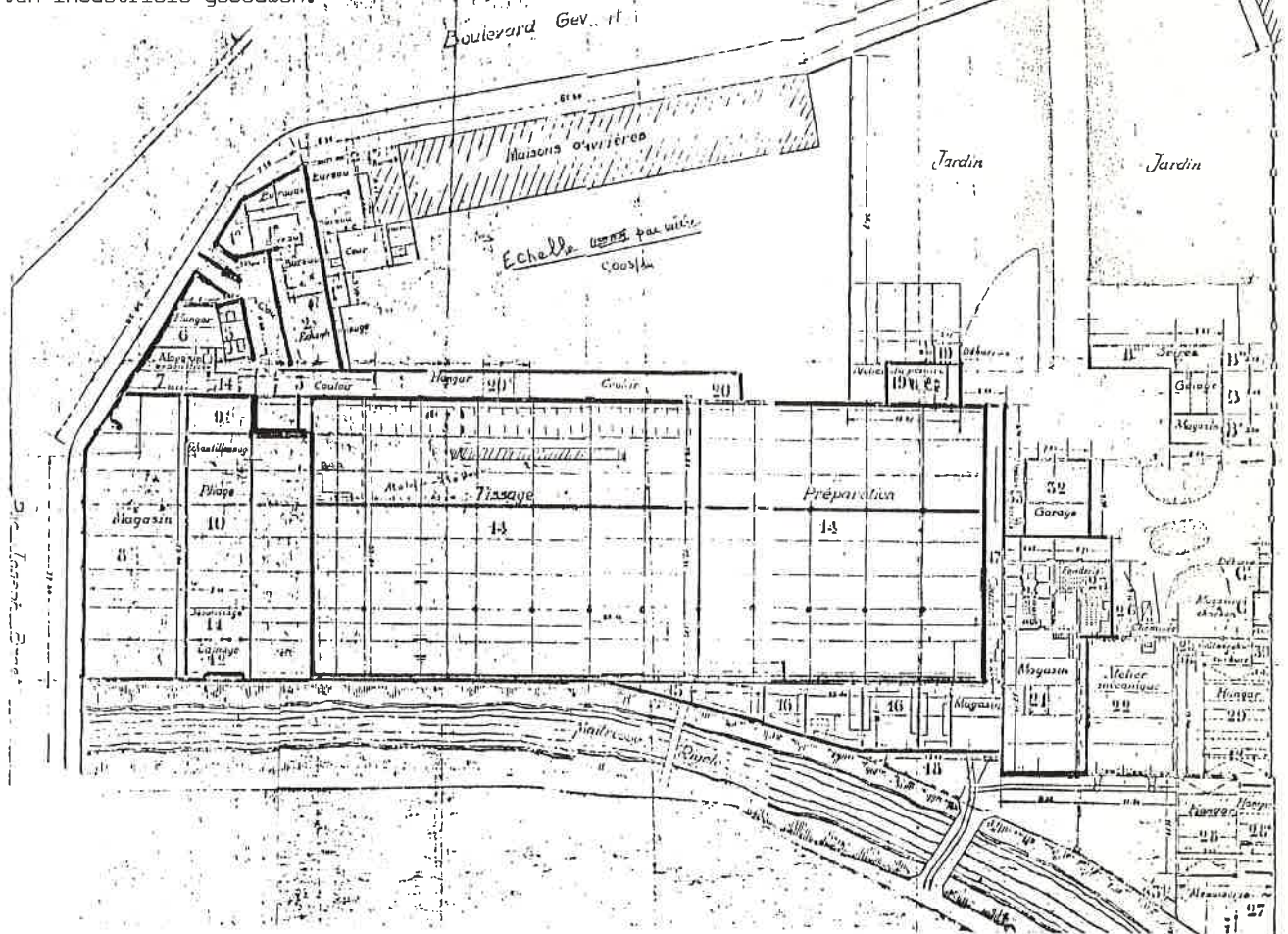
*De Zanglust, De Werkmanslust, De Valk*, waren de verzamelplaatsen (café's) voor de gebeurte.

In de laatstgenoemde vond men versjes op de muur geschilderd die door Omèr Gevaert zelf waren gemaakt, o.a. :



Algemeen zicht spinnerij, voltooid begin twintigste eeuw (foto M.I.A.T.-archief)

Grondplan weverij Gevaert, met rechts de voormalige stoommachiniekamer en het ketelhuis. Heden vormen de hallen van de weverij als tentoonstellingsruimtes een voorbeeld van re-use van industriële gebouwen.



Den weekday fel aan 't werk  
den zondag vol van vreugd  
zoo blijft men immer sterk  
in blijde frissche jeugd

In vriendschap zonder nijd  
de glazen opgeheven  
wie meest klaagt van den tijd  
heeft minst genot van 't leven.

Naast al deze verwezenlijkingen staat hij ook in voor de oprichting van de Voorzienigheidskas.

Wellicht was dat één van de eerste in het arrondissement Oudenaarde.

Hier enkele uittreksels :

Artikel 1 : "De patroons, handelende in het belang hunner werklieden en ten einde te voorzien in het verlies van daglonen voortkomende of kunnende voortkomen uit brand, breuk, overvoortbrengst en slechten gang der handelszaken, alsook gebrek aan grondstof, ko-

len, en allerlei onvrijwillige en onvoorziene onderbrekingen in de loop der nijverheid, hebben besloten eene voorzienigheidskas in te richten, welke zal in voege treden ten beginne van de eerste week van juni 1913".

Artikel 2 : "De gelden tot deze kas bestemd, worden uitsluitelijk door de patroons verschaft en er wordt hierop uitdrukkelijk gesteund dat de werklieden in gener wijze geldelijk in de samenstelling dezer kas kan tusschen komen". Slot : "De patroons geven zich goed rekenschap dat in tijd van nood, bovengemelde vergoedingen niet genoegzaam zijn om een huishouden te ondersteunen. Daarom willen zij en achten het voor eene plicht voor de werklieden dat deze door eigen sparen in staat zouden zijn de vergoeding te volledigen, als vooruitzicht en verzekering tegen tegenspoed en nood, waarvan niemand zich kan vrij noemen in deze wereld".

Samen met de werkmanswoningen op de Eyndries, had Omèr voor zijn eigen rekening ook een school laten bouwen, een huishoudschool o.l.v. de Zusters van de Heilige Kindsheid. De lessen hadden plaats op de zaterdagnamiddag. Dat men op deze dag les gaf, werd mogelijk gemaakt door de *Enghelse werkweek*, die door Omèr Gevaert als eerste in België werd ingevoerd, na zijn reis naar Engeland.

*Niet tevreden met te zorgen voor den stoffelijken toestand der werklieden wilde Omèr Gevaert zorgen voor de verstandelijke noodwendigheden van zijn arbeiders.*

*De school behandelde enkel stof van onmiddellijk nut voor hen die zich eenige moeite geven wil om de lessen te volgen.*

### Omèr Gevaert

Als men Omèr Gevaert bekijkt vanuit ideologisch en sociaal-politiek standpunt, kan hij als een vooruitstrevend paternalist beschouwd worden. Hij voelde zich sterk verantwoordelijk voor het materieel en moreel welzijn van zijn arbeiders. Zoals we gezien hebben, ging hij hierin heel ver. Hij had een sterke zin voor rechtvaardigheid en zag zijn taak heel ruim.

Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het rustige, eerder rurale Oudenaarde, waar zoiets nog mogelijk was. In grotere steden en industrie-centra was het sociaal klimaat daarvoor misschien té ongunstig en had men reeds veel meer te maken met concurrentie.

Vermeldenswaardig bij de persoon van Omèr Gevaert is het feit dat hij niet zo gelukkig was met de opkomst van het kristelijk syndikalisme.

Omèr Gevaert zag in de vakbonden en hun actie een bron van conflicten voor de toekomst.

De motor van de sociale vooruitgang mocht en kon enkel en alleen het bedrijf zijn. Wanneer de patroon de rechtvaardigheid handhaafde, was voor hem het syndikalisme overbodig.

Na de dood van Omèr Gevaert op 25 november 1908 wensten de kinderen van Omèr en Prosper niet meer samen te werken. Het bedrijf werd gesplitst in



BID VOOR DE ZIEL  
VAN MIJNHEER  
**OMER GEVAERT**  
ECHTGENOOT VAN DAME  
CELINE VAN WYNENDAELE  
geboren te Bevere-bij-Audenaarde  
den 13 October 1850. en godvruchtig overleden  
te Audenaarde den 24 November 1908.

Zalig zijn de vreedzamen, want zij zullen kinderen Gods genoemd worden. MATTH. V, 9.

✠

BID VOOR DE ZIEL  
VAN MIJNHEER  
**PROSPER GEVAERT**  
ECHTGENOOT VAN DAME  
*Hortense Van Wynendaele*  
geboren te Bevere den 11 October 1848 en overleden  
te Audenaarde den 2 Juni 1901,  
*versterkt door de HH. Sacramenten.*

—•—

Hij was een man, zacht van inborst, rechtveerdig in zijnen handel, ongeveinsd in zijne betrekkingen, minnaar van den vrede en godvreezend van hert. Hij was de vader der armen, de steun van weduwen en weezen. Hij was het voorbeeld der meesters, en zijne talrijke werklieden stonden geern onder zijne bevelen, omdat zij wisten dat hij hen waarlijk beminde en zich slachtofferde voor hun welzijn. Ook wordt zijne dood door gansch het volk bitterlijk betreurd en zijne gedachtenis blijft in zegen.

Duurbare echtgenoote, lieve kinderen, onze scheiding is pijnlijk, maar weest niet ontroostbaar gelijk deze die de hoop niet hebben van het eeuwig leven. Wij zullen elkander wederzien in den hemel. Daar zullen dood en rouw onbekend zijn.

I THEE. IV. - S. ALOIS. - APOC. VII.

Zoet Hart van Maria wees mijne zaligheid.  
(300 DAGEN AFLAAT).

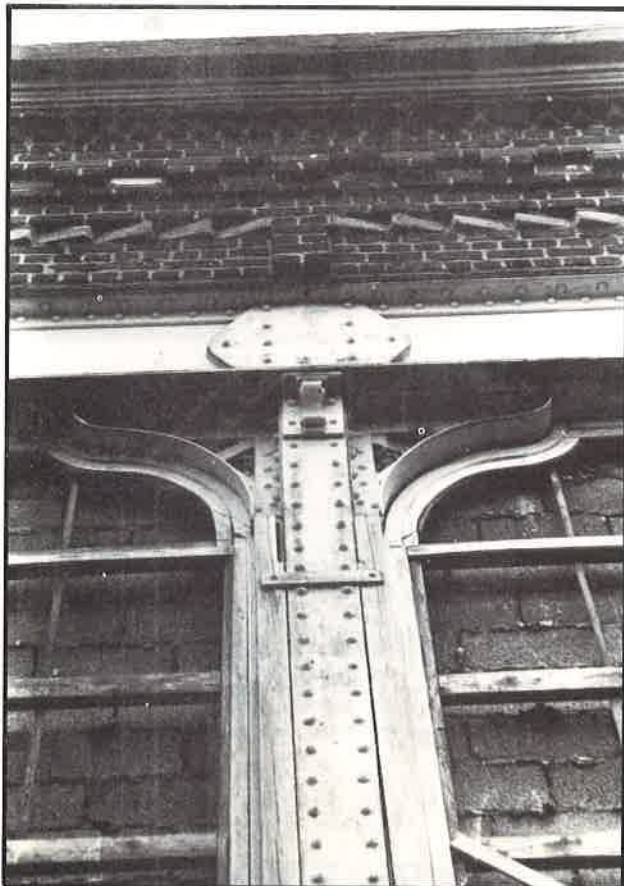
R. I. P.

Audenaarde, Bevernaege gebr., Krekolput.



▲ voormalig stoommachinehuis weverij (foto  
 S Paul De Maegt)

detail metaalpijler raamconstructie spinnerij



Wwe. Prosper Gevaert en Zonen met het oppergebuurte als arbeiderswijk (spinnerij) en Albert Gevaert en C<sup>o</sup> - oudste zoon van Omèr - met het nedergebuurte en het fabriek op het Tacambaro. Uit dit laatste ontstond dan het huidige bedrijf N.V. Gevaco dat zich in 1966 op het Oudenaardse industrieterrein in de Lindestraat (ten noorden van het station) is gaan vestigen.

Dat bedrijf met haar oorsprong in de Meerspoort, is nu nog steeds aan uitbreiding toe.

Bij het overlijden van Omèr Gevaert waren ca. 350 arbeiders tewerkgesteld in het stelsel van de 10-urendag, waarvan 20 % in de ververij, 20 % in de voorbereiding en 60 % in de eigenlijke weverij.

Het machinepark bestond uitsluitend uit mechanische weefgetouwen van Engelse makelij van het merk Sowden, hetzij uit het excentrische type met één schietspoel hetzij uit het aansnoerings-type met vier schietspoelen.

Op het eerste type werden platte stoffen met éénkleurige-, op het tweede sierstoffen met veelkleurige inslag geweven. Een stoommachine van ca. 350 pk gebouwd in de ateliers van Van de Kerchove uit Gent zorgde voor de aandrijving.

Het fabrieksmerk was de letter A (initialiaal van Audenaerde) waarboven de "lunettes" ontleend aan het wapenschild van de stad.

De Belgische markt nam 70 % van de productie af die opliep tot 2.500.000 lopende meters per jaar. De overige 30 % werd naar Nederland uitgevoerd. De gefrisonneerde stof door de Zeeuwse boerin gebruikt was een specialiteit van de fabriek die alles in het werk stelde om tegemoet te komen aan de eisen van de klant waaronder o.a. motieven en speciale kleuren per streek of zelfs per godsdienstige groepering.

Tegenwoordig staat de A in het fabrieksmerk voor Albert Gevaert, oudste zoon van Omèr. Deze was de belangrijkste beheerder van de *Société en Nom Collectif* (S.N.C.), gevormd in 1909 toen de erfgenamen van Prosper Gevaert een eigen firma oprichtten onder de naam *Veuve Prosper Gevaert et Fils* waarvan de activiteiten als weverij in 1967 zijn stopgezet.

Tegenwoordig situeert de Gevaco zich bij de 10 belangrijkste weverijen van België.

De stoffen voor werkkledij beslaan niet meer dan 40 % van de totale produktie die momenteel 10.000.000 m<sup>2</sup> per jaar bedraagt (naar René Cottigny).

### Besluit

De zin voor sociale rechtvaardigheid die Omèr Gevaert zo kenmerkte, bleef verder leven in het bedrijf dat bij elke sociale vernieuwing meeëvolueerde.

Ook de Gevaertswijk zal blijven herinneren aan deze merkwaardige man. Het was zijn belangrijkste sociale verwezenlijking.

De schrijver Hugo Verriest wijdt in zijn *Op Wandel*, bepaalde passages aan de Gevaerts en de naar hen genoemde dreef :

*"Het schittert uit het hoogste van 't klaar verstand, uit het edelste van 't goedwillig en genegen hart, uit het vroomste van wille en daad, uit het beste van de menselijke ziel, en overstraalt dien werkmanswijk met welvaart, betrouwen, liefde en vrede. Zij sticht, neen, zij bouwt een wereldwijk die zijn vrij genot en welvaart omhoog door de christelijke wereld draagt".*

*"Daaruit komt en wendt en keert de nieuwe eeuw en de nieuwe tijd".*

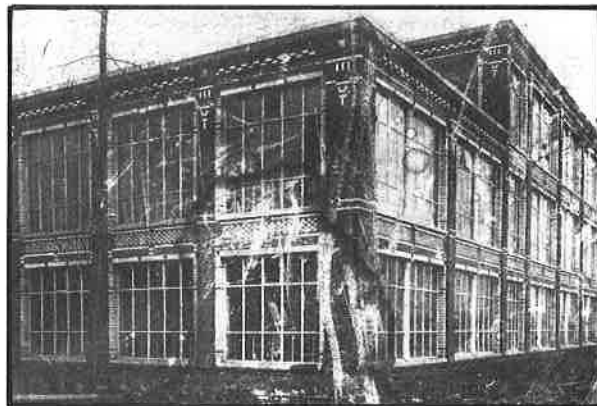
Ondertussen is de Gevaertswijk niet meer van de Gevaerts.

Op enkele uitzonderingen na heeft elk huis een verschillende eigenaar.

De eenheid is op dit gebied verbroken, en het heeft het verbreken van andere éénheden tot gevolg...

### DE GEVAERT-WIJK

*"In zijn zittingen van 30 december 1893 en 26 mei laatst, heeft de gemeenteraad kennis genomen van een onderwerp, hem door de heren Gebroeders Gevaert, nijveraars alhier, voorgedragen. Dit onderwerp heeft voor doel, over het gedeelte van den Eyndries, tusschen de stad en de spoorwegstation, nieuwe straten aan te leggen en werkmanswoningen op te bouwen. Dit ontwerp besluit tevens het overwelven van den stadsgracht, op eene lengte van ongeveer tweehonderd meters".*

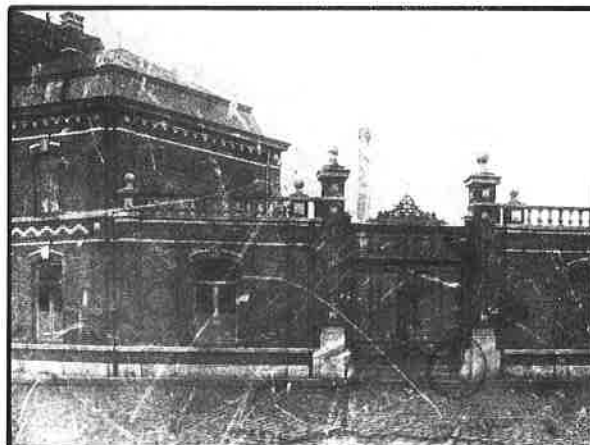


achtergevel spinnerij, ca. 1900 (foto M.I.A.T.-archief)



▲ Prosper Gevaert

Ingangspoort, kant Gevaertdreef, van weverij ca. 1900 (foto M.I.A.T.-archief) ▼







In overeenkomst tussen de stad en Omër Gevaert was besloten dat de stad de aanleg van de straten op zich zou nemen.

*"De gemeenteraad, in acht nemende de voordelen die uit dit werk moesten voortspruiten, heeft niet gearzeld in de onkosten tusschen te komen voor eene som van 5683,86 Fr."*

Het geheel moest tot stand komen door samenwerking van de Gevaerts met stad, architect en aannemer.

De architect, Alfons Vossaert, was zeker niet meer aan zijn proefstuk toe. Hij stond reeds gekend voor het bouwen van kerken, kastelen en herenhuizen (bv. de Stationstraat te Oudenaarde).

De aannemer, Camiel De Bleeckere, wordt door velen als mede-architect aanzien. *Camiel De Bleeckere en Zonen* vormden een zelfstandig bedrijf, ook gevestigd in de Gevaertswijk. Zij waren enkel via de vele opdrachten aan de Gevaerts verbonden.

In die tijd was het ook geen probleem voldoende werkkrachten en vaklui te vinden om binnen een vrij korte tijdspanne het werk te voltooien. De 60 à 70-tal werkmensen werden bijeengebracht via nog twee aannemers Charles-

Louis Battiauw en Colpaert. De werklui werden als het ware onder elkaar geruild. De betaling geschiedde toen nog volgens het aantal werkmensen.

Volgens getuigen werkten ook veel arbeiders van het fabriek zelf mee bij het optrekken van woningen.

De werken konden starten in april 1894 met het maken van een steenoven voor het vervaardigen van de donkerrode Scheldesteen.

Bij het optrekken van de wijk kwam, globaal gezien, eerst het *nedergebuurte* en daarna het *oppergebuurte* tot stand. Men ging over het algemeen van start met de hoekhuizen, dus niet de "gewone" woonhuizen. De arbeiderswoningen werden tussen de hoekhuizen gebouwd. Deze laatste zijn elk verschillend van opbouw en hebben meestal openbare functies.

De zeer "specifieke woonsfeer" groeit vanzelfsprekend bij het optrekken van de "werkmanswoningen".

Het sociale bewustzijn komt meerdere malen tot uiting in het oprichten en bouwen van voorzieningen voor gemeenschappelijk nut.

Naast de Gevaertswijk zijn nog tal van openbare instellingen en organisaties op



naam van de Gevaerts te plaatsen. Van zodra een woning afgewerkt was, was deze vlug verhuurd en bewoond. *Geen wonder* voegt de Scheldegalm er aan toe, *iedere woning - de werkmanswoningen even als de andere - heeft bij alle gerieflijkheden een schoone verdeling, een grooten achteruit of lochting.*

Het voorbeeld dat we hier in Oudenaarde krijgen, kan niet onder de algemene stempel van *grijze, grauwe, onpersoonlijke 19de eeuwse cite's* gedrukt worden. Toch is er gelijkenis met andere dergelijke woningbouw : de seriebouw, gebruik van zelfde basisconstructies.

Vossaert gaat in de Gevaertswijk geen bepaalde stijl toepassen.

Toch blijkt de wijk anderzijds duidelijk als een geheel naar voor te komen door de uniforme bouwtrant, en herhaalde toepassing van specifieke, zichtbare bouw-elementen (ornamenten en dwarsgericht zadel- of tongewelfdak).

De eenheid krijgt men ook door een bomenrij (platanen) die het brede voetpad van 2.50 m sieren.

De eenheid van de wijk wordt ook daadwerkelijk doorgevoerd in de bouwwijze en de voorzieningen; m.a.w. in de

niet-zichtbare delen.

Het is belangrijk enkele opmerkingen aan het comfort-in-de-begintoestand te wijden (energie, watervoorziening, riolering, constructie, materiaal).

Iedereen was aangesloten op stadsgas. De aansluiting gebeurde per drie huizen (bij de geleidelijke overgang naar elektriciteit gaf dit dus wel problemen wanneer bv. één van de drie niet wou overschakelen).

Zo ook was het riolerings- en afvoersysteem duidelijk "in het groot" ontworpen.

Er was een algemene riolering naar de Coupure. Om de drie huizen was er een toezichtspuit. De regenafvoer kwam van onder het trottoir zichtbaar op de straat uit, werd zo via de riolering naar de Coupure afgevoerd. Deze voorziening werd later herangepast.

De watervoorziening kent in haar oorsprong ook een paar bijzonderheden. Uitzonderd het regenwater ging men het water halen aan "steenputten". Later werden deze vervangen door waterpompjes, daar kon elke bewoner met een eigen sleutel stadswater halen.

Op gebied van constructie en materiaalgebruik zijn ook enkele gegevens

Fabriekstraat (foto Paul De Maegt)



bekend.

Hoger werd reeds vermeld dat de bouwsteen op het terrein zelf werd vervaardigd.

De goeie steen werd voor de buitenkant gebruikt, de zachte steen - onvermijdelijk met buitenovens - gebruikte men langs de binnenkant. De Scheldesteen, vervaardigd uit omliggende grond, was een donkere baksteen, zeer typisch voor de bouwtrant van het begin van de 20ste eeuw. Deze steen stond gekend als een zeer degelijke enorm harde steen.

De mortel bestond uit kalk die zorgde voor zijn plastische eigenschap en aldus voor de goede verwerkbaarheid.

Binnen- en buitenspouwblad voor de buitenmuren werden niet toegepast. De muur is vanaf de fundering tot aan de eerste verdieping opgetrokken in dubbele steen-breedte. Vanaf de vouten vermindert de muurdikte telkens met een halve steen

Om het grondwater tegen te houden bracht men zuivere kalk aan tot op het vloerpeil van het gelijkvloers

De plint binnenin bestond ook uit een kalklaag.

De cementvloeren werden bovenaan glad gezet. In de vloeren treft men versieringen aan; bijvoorbeeld het bouwjaar.

In de hoekhuizen werd op de benedenverdieping met cementtegels gewerkt (zg. *pissart*-vloeren).

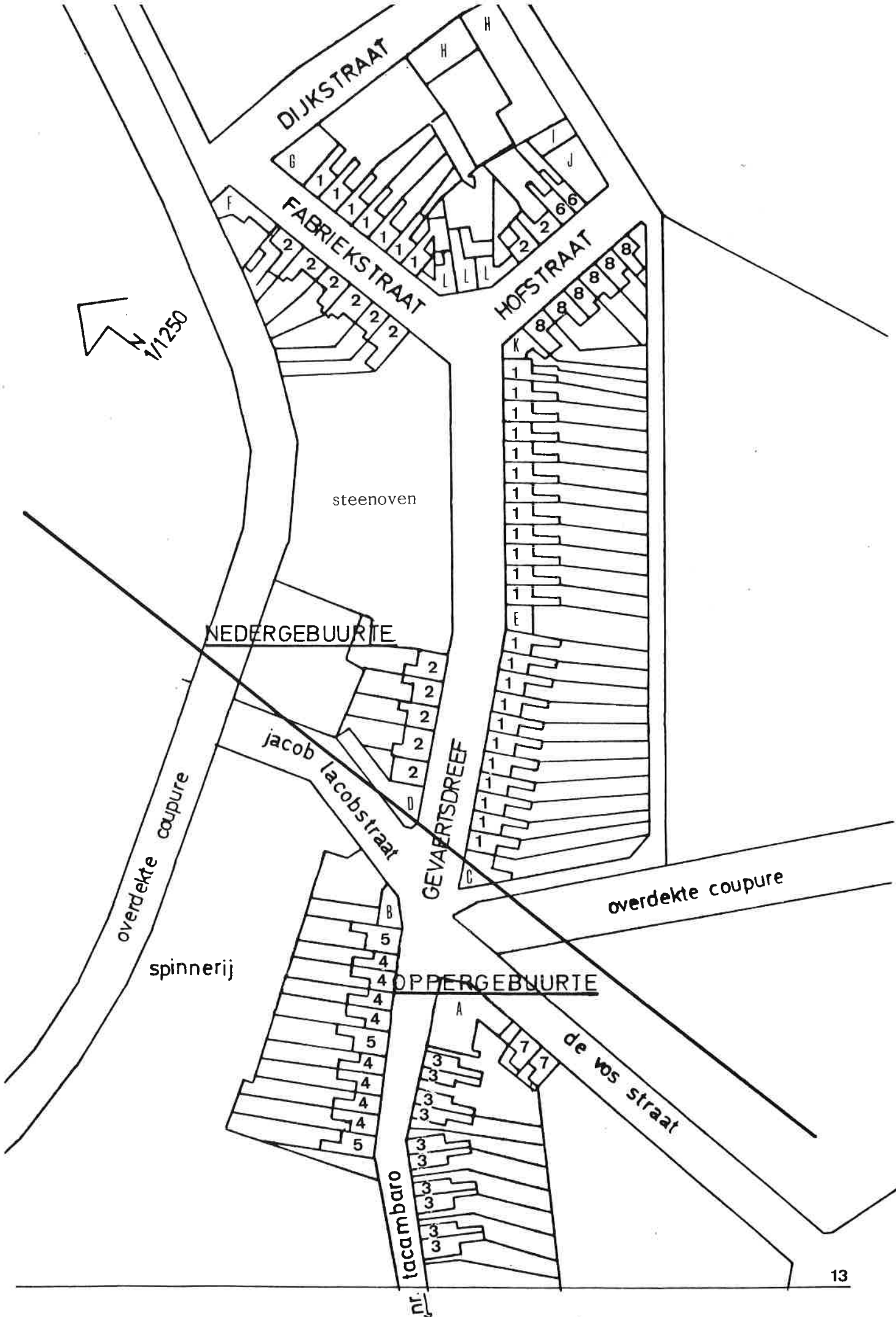
Het waren ook de enige huizen waar de bovenverdieping met plankenvloer voorzien was en dus geen constructie met vouten zoals in de "gewone werkmanshuizen".

Als dakafwerking werd een soort papier in vloeibare asfalt gerold; een zeer doeltreffend en duurzaam procédé.

De kepers in het dakwerk zijn in RND (rood Noorse den) en werden met een menielaag bedekt. De pannelatten kregen tweemaal de dikte van deze die nu worden gebruikt.

De deuren en alle andere schrijnwerk werden in *pitch-pine* vervaardigd.

De niet-dragende binnenmuren bestonden meestal uit kepers verbonden met kippegaas. Daartussen werd riet aangebracht waarop geplakt werd met leemaarde. Terwijl de laatste lagen nog nat waren, werden daarin figuren en spreuken geschilderd (o.a. in herberg "De Valk").



1/1250

steenoven

NEDERGEBUURTE

overdekte coupure

spinnerij

jacob jacobstraat

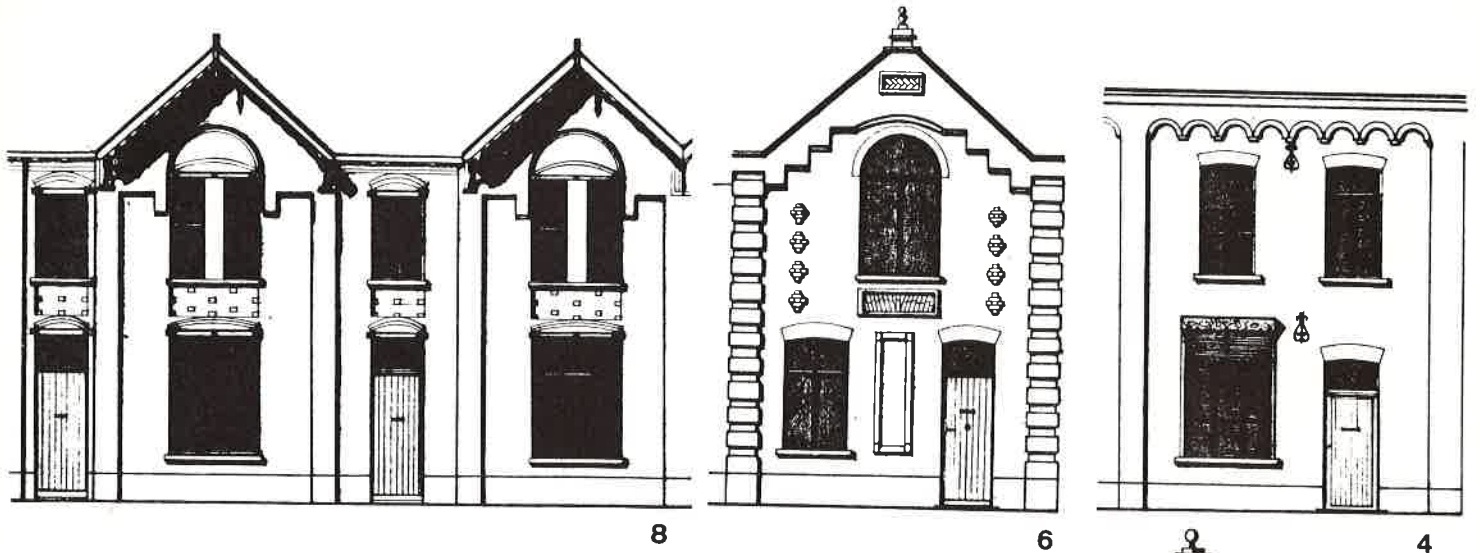
GEVAERTSDREEF

overdekte coupure

OPPERGEBUURTE

de vos straat

nr. tacambaro

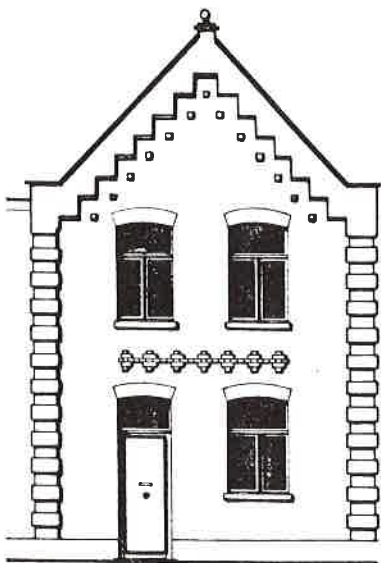


8

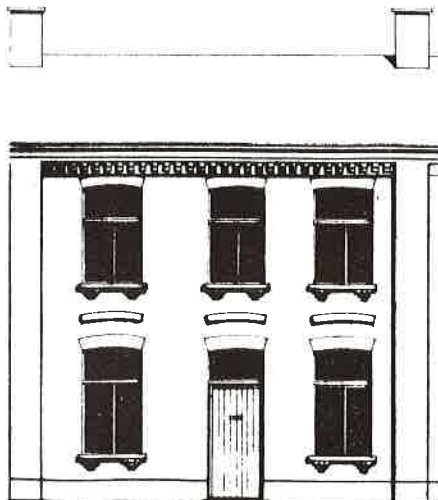
6

4

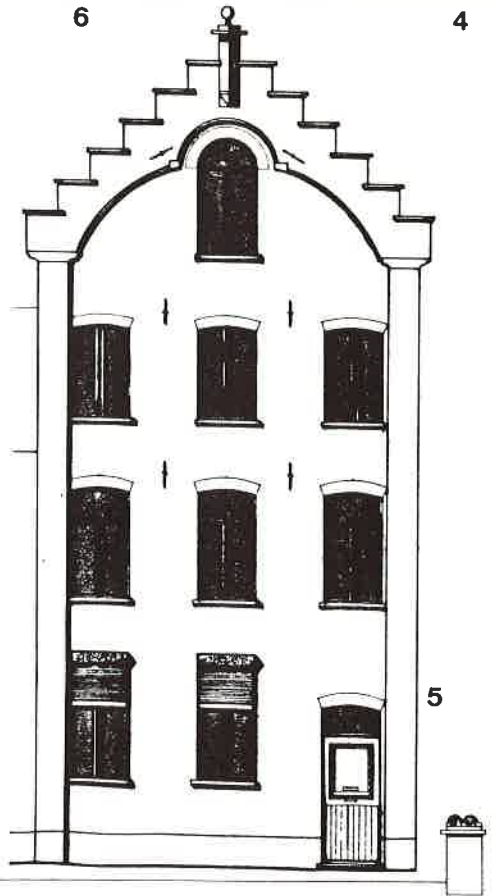
woningtypes 1 tot 8



1



7

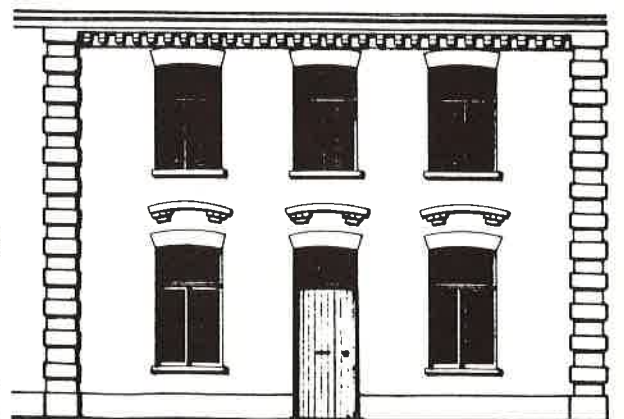


5



14

3



2

## Gemeenschapsvoorzieningen

Hoger in de tekst werden de "uitzonderingen" reeds vernoemd.

Eenzijds om hun belang in de opbouw-fase nl. als aanzet voor het verder aanbouwen. Elke hoek biedt in de Gevaertswijken een ander gezichtspunt : dit door een steeds andere oplossing voor elke hoek, zowel in gevel als binnenarchitectuur.

Anderzijds, daar zij niet zozeer het "woonaspekt" van de Gevaertswijkbewoner behandelen, maar wel van zeer groot belang zijn voor het gemeenschapsleven van deze wijk, zullen deze woningen meer op dit vlak aangehaald en toegelicht worden.

Alvorens elke woning afzonderlijk toe te lichten is het belangrijk te vermelden hoe groot het bindend element wordt, juist door deze gemeenschapsruimten, tussen de bewoners onderling. Hierbij moet gezien worden dat alle bewoners in eenzelfde fabriek werken, veel van elkaar afweten, éénzelfde werkgever hebben. Op die manier kennen ze elkaar beter en ook waren deze mensen niet altijd in de mogelijkheid veel verder dan deze leefwereld te treden. Het ideale groepsleven zal er wel niet geweest zijn. Tenslotte zijn het altijd 75 "andere" gezinnen, maar het fenomeen van het gemeenschapsleven, dat er bij de oorspronkelijke bedoeling van de Gevaertswijk groeide en evolueerde, is als een deel van het leven van deze arbeiders te beschouwen.

Het hoekhuis A. had een kruidenierszaak als gemeenschapsfunctie, met daarnaast een bakkerij (Gevaertsdreef). Langs de De Vosstraat (tussen het hoekhuis en type 7) was er een klein poortje langs waar men de oven van de bakkerij kon bereiken.

(Het hoekhuis en de bakkerij ernaast is verdwenen. In de plaats komt een appartementsgebouw)

Het hoekhuis B diende hoofdzakelijk als poortgebouw met toegang tot de spinnerij. Vooraan bevonden zich de kantoren en burelen van het fabriek.

(Het geheel : hoekhuis en fabriek wordt momenteel gehuurd door het NCMV. De grote ruimtes zijn heringericht tot handelsbeursruimtes, concertzalen; een prachtig voorbeeld van *re-use* van industriële gebouwen.

Het hoekhuis omvat nog steeds burelen,

aangepast aan de huidige administratie)

Eén van de drie hoofdverzamelplaatsen was het hoekgebouw C, "*De Werkmanslust*".

(De "*Werkmanslust*" is nu café "*Tacambaro*")

Een tweede, nog actievere, bijeenkomstplaats (D) was "*De Zanglust*".

Vooraf was deze pleisterplaats gekend voor de samenkomsten van de boldermaatschappij "*De Valkenaarsgilde*", (met als voorzitter Omèr Gevaert), van de "*Eendracht*" (een koor opgericht door Omèr Gevaert) die hun repetities hielden in een apart zaaltje dat ook gebruikt werd voor de avondlessen (ook gesticht door Omèr Gevaert in 1906). Ook in deze ruimte oefende de plaatselijke turnclub.

(De oorspronkelijke functie is verdwenen)

Binnen de uitzonderingen bekleedt de woning E een aparte plaats; nl. het is geen hoekhuis en het heeft geen openbare functie. Het is wel een woonhuis dat pas later is ingebouwd. Oorspronkelijk was dit in de rij van de eerste typewoningen een onderbreking die dienst deed als doorgang voor Baron Liedts die vanuit een zij-ingang van het park (gelegen achter de woningen) via de Gevaertswijk gemakkelijk het centrum kon bereiken.

Rond 1912 moet deze opening toegebouwd zijn.

Het hoekhuis F deed ook dienst als winkel.

De steenkapperij G : deze woning zou eertijds gepland geweest zijn als handelshuis en was er in elk geval geschikt voor.

De buurtschool H was toegankelijk voor ±500 kinderen.

(Doet heden enkel nog dienst als kleuterschool)

*"L'école était sous la direction des Soeurs de la Sainte Enfance, une école gardienne, comprenant deux classes, une école primaire en comportant trois"*.

De huishoudschool I bevond zich tussen de school en de firma De Bleeckere. Deze moet nu ongeveer 58 jaar oud zijn. Deze huishoudschool moet een schenking geweest zijn van de Gevaerts aan de zustergemeenschap.

(De huishoudschool is momenteel leegstaand)

Het woonhuis en de firma De Bleeckere (J) is geïntegreerd in de Gevaertswijk. Evenwel is dit altijd eigendom geweest van de familie De Bleeckere. De firma omvatte een schrijnwerkerij en metserij onder naam Camiel De Bleeckere en Zonen.

(De Valk is momenteel het "jeugdhuis Bokaal". De zaal, vroeger voor de bolling bestemd, wordt nu gebruikt voor optredens (± 200 personen). Dit jeugdhuis is dus nog steeds een drankgelegenheid en voldoet in die zin aan zijn oorspronkelijke functie.

Van clubs en andere bijeenkomsten is er, door de zeer gedifferentieerde bevolking in de Gevaertswijk, geen sprake meer. Dit café, evenals "Tacambaro", vormt geen bindende schakel meer tussen de bevolking)

De herberg "De Valk" (L) vormt door zijn ligging het belangrijkste perspectief in de Gevaertswijk.

Komende van het Tacambaroplein vormt dit hoekhuis een soort perspectiefssluiting. Vroeger werd ook de omgeving van De Valk het "Nijverheidsplein" genoemd.

De Valk valt op door zijn zeer pittoreske gevel, en zeker door de attributen van de spinners en wevers voor te stellen in een halfverheven beeldhouwwerk op de gevel (in de boogvelden).

Oorspronkelijk was de ingang deur van De Valk links. De wijziging om de deur naar het midden te brengen is zeer verzorgd gebeurd, zodat er geen sporen van vroegere indeling meer te zien zijn.

De twee huizen, links en rechts van De Valk, werden als één geheel met dit café opgericht. Oorspronkelijk was links echter een bakkerij gevestigd; rechts een bediendenwoning.

In zijn geheel en zeker door zijn ligging, vormen deze drie huizen het meest "monumentale" geheel van de Gevaertswijk.

In deze herberg vond de boldersmaatschappij "De Gildebroeders" zijn lokaal. De ruimtes achteraan het café waren daarvoor beschikbaar.

In het pand K was ook een winkel voorzien, net zoals in A en F, drie kruidenierszaken goed verspreid over de wijk. Naast deze winkel was ook een beenhouwerij voorzien. Deze is er evenwel nooit gekomen om reden van een bestaande beenhouwerij in de De Vosstraat.

## Besluit

### Toen

De Gevaertswijk kan gezien worden als een historisch experiment in het opzetten van een (nieuw) ruimtelijk samenlevingsmodel.

Daarin komen drie leefkringen, zo men wil leefniveau's, naar voor :

ten eerste : de woonsituatie van de arbeider, verduidelijkt in de aanwezige typologie.

Ten tweede : het gemeenschapsleven welke we gesitueerd vinden in de uitzonderingen op de typologie : de hoekhuizen.

Hier werd het sociale contact tussen de arbeiders voorzien.

Ten derde : het fabriek als bindend gemeenschappelijk element van de eerste en tweede factor.

Uiteindelijk is de Gevaertswijk gegroeid onder impuls van het fabriek van de Gevaerts. Alles blijft, in het begin althans, afhankelijk van het fabriek.

Ergens werden de bewoners veronderstelt van meetaf in een harmonieuze gemeenschap te leven. Men had een gemeenschappelijke "baas" voor het werk en voor hun woning. Bovendien was het sociale engagement van de Gevaerts zo groot dat hun taak zich niet beperkte tot louter "baas" of "eigenaar" zijn.

Het groepsleven werd trouwens door hun samenwerking en initiatief aanzienlijk aangewakkerd en bevorderd.

De derde factor, het fabriek(sleven) kan als overkoepelende factor beschouwd worden; een belangrijke schakel in de keten van wonen en samenleven.

### Nu

De moeilijkheid is vanzelfsprekend een grens tussen "Toen" en "Nu" te trekken. Waar eindigt het ene, waar begint het tweede ?

Om deze twee delen te onderscheiden, wordt precies deze overkoepelende factor, het *bindingselement*, als maatstaf gebruikt.

Het tijdstip waarop de fabriek, als sociaal-bindend element in de wijk, verdween, kan als scheiding aangenomen worden tussen TOEN en NU.

Het is het tijdstip waarop de gebroeders Gevaert de leiding van fabriek én

wijk uit hun handen geven en als dusdanig van de voorgrond verdwijnen.

Extreem zou men kunnen stellen : wanneer deze derde factor verdwijnt, verdwijnen tevens de onderlinge relaties. Dit gebeurt echter niet van de ene dag op de andere. Men moet deze overgang zien als een verder evoluerende "ont-eigening" van deze wijk. De wijk wordt als het ware ontvoegd (met de fabriek en haar stichters als voogd te zien).

Deze "ontbinding" gebeurt vooral in het begin zeer traag en onopvallend. Men kon reeds lang zijn eigen huisje af-kopen van de Gevaerts. Na enkele tijd kon de meerderheid het al aan, een dergelijke aankoop te doen.

Deze overgang zal vooral het sterkst zijn rond de jaren '35-'40. De scheiding tussen *TOEN* en *NU* wordt best rond die tijd gesitueerd.

Een eigendom betekent : zelf beslissen en niet meer afhankelijk zijn van voorschriften van de (fabrieks)baas.

Men kan zelf zijn eigendom verhuren; ook aan mensen die met de Gevaerts-fabriek totaal niets te maken hebben. Bijgevolg gaan er meer en meer mensen in deze wijk wonen die ergens anders werken, die hun "gebuur" van de Gevaertsfabriek niet kennen en er zeker minder in contact mee komen. Men gaat meer als individuen naast elkaar leven. Hun vrienden wonen op hun beurt ergens anders en dit geeft aan de

nieuwe bewoners geen behoefte om de mensen uit hun directe omgeving te contacteren.

Eigendom betekent ook heraanpassing van zijn woonomgeving. Men hoeft niet meer te wachten op de jaarlijkse onderhoudsbeurt. Men mag en kan zelf het initiatief nemen en ingrijpen op de gegeven typologie; ieder naar eigen "goed-dunken en vermogen".

## Bibliografie

### Boeken

- L'Académie Royale des Sciences, des lettres et des Beaux Arts de Belgique, Bibliographie Nationale, Brussel, 1976, p. 432-434
- Devos P. en Maeyaert P., Historische huisgevels te Oudenaarde, 1974, p. 6-30
- Gevaco, Gevaco 1866-1966, (stadsbibliotheek Oudenaarde)

### Onuitgegeven werken

- Hilde Delobelle, Groei en geleding van de morfologische agglomeratie Oudenaarde, proefschrift H.A.I.S.G., '81-'82
- P. Verhoeyen, de Gevaertsdreef (sociale benadering), eindverhandeling humaniora O.L.V. College Oudenaarde, 1979
- Prof. Van Eeno en Jan Ouvry, Speciaal nummer rond Omër Gevaert, Oudenaarde, 1976.



gemeenschapslokaal "De Valk" (foto Paul De Maegt)



voormalig winkelpand F (foto Paul De Maegt)